

ÖRNEK OLAY ÇALIŞMA METODLARI

*Dr. Nilgün KÖKLÜ**

Örnek olay çalışma metodları bir olay ya da olaylar hakkında veri toplamayı ve kaydetmeyi ve de o olayın sunuşunun veya raporunun hazırlanmasını içermektedir.

Verilerin yerinde toplanması "alan çalışması" olarak isimlendirilir ve gerektirdikleri şu şekilde sıralanabilir:

- a) Katılarak ya da katılmayarak yapılan gözlem ve görüşme;
- b) Dokümenter delil, betimsel istatistik ve test ya da anket uygulamaları;
- c) Fotoğraf, film ya da video kayıtlarının kullanımı.

Bazı insanlar örnek olay ile tarihsel araştırmayı karıştırırlar. Tarihsel araştırma geçmiş ile ilgilenirken, örnek olay çağdaş olaylarla ilgilenmektedir. Bazende değerlendirme ile karıştırıldığı görülmektedir. Program değerlendirmenin esası ne olduğunu ve planlananla ilişkisini öğrenmektir; örnek olaylarda ise ilgi odağı birtakım şeylerin nasıl ve niçin olduğu üzerinedir. Bu durumda deneysel araştırmalarla aynı şeyi paylaşmakta, ancak örnek olayda olayların kontrol edilmesi söz konusu değildir.

Örnek olay araştırmasının teknik bir tanımı Yin (1981) tarafından geliştirilmiştir. Örnek olay deneysel (ampirik) bir inceleme olup, çoklu delil kaynaklarının kullanıldığı ve olay ile olayın içinde vuku bulduğu yer arasındaki sınırlar yeterince açık olmadığında gerçek hayatın içinde oluşan tabii bir olayı araştırır (Anderson, 1990, S. 158).

Değişkenleri kontrol eden ya da seçilmiş bir örnekleme önceden hazırlanmış soruları soran bir araştırmacı gibi olmayan örnek olay araştırmacısı, bir çocuk, bir sınıf, bir okul ya da bir toplum olabilen bir birimin özelliklerini gözler. Bu birimin ait olduğu evren hakkında genellemeler

* Doç. Dr. A.Ü. Eğt. Bil. Fak. Eğitim İstatistiği ve Araştırması Anabilim Dalı.

kurmak için, çeşitli olaylar derinlemesine incelenir ve yoğun bir biçimde analiz edilir (Cohen ve Manion, 1989).

Bazen özel bir durumun değerlendirilmesi için yapılan değerlendirme araştırmalarında, olayın kendisi, araştırmaya değer yeterli ilgi olarak görülür. Çoğu araştırmacılar, çeşitli eylem durumlarına nüfus eden teorileri veya olayların karşılaştırılmasına dayanan uygulamaları araştırırlar. Örnek olay çalışmasının amacı, yargıyı ortaya çıkaran ve yargının dayandığı kanıtları sunan, birbirini izleyen yaşantıların raporlarını üretmektir (Stenhouse, 1988, s. 49). Bu bağlamda, örnek olay çalışmaları, tarih bilimi gibi, yargıya ulaşmada insanların sözlerini talep eder.

ÖRNEK OLAY STİLLERİ

Her ne kadar örnek olay metodları değişme içinde olsada, dört genel çalışma stilini açıklamakta yarar vardır. Bunlardan birincisi, etnografi olup, sosyal bilimlerde yer alır. Diğerleri, sırasıyla değerlendirme, eğitimde örnek olay ve eğitimle ilişkili eylem araştırmasıdır.

A) *Etnografik Örnek Olay*

Etnografide, görüşmelerle desteklenen katılarak gözlem yoluyla, insan toplumlarının ve kültürlerinin anlaşılmasında yoğunlaşan ve özellikle gözlem yoluyla, gelenek ve töreler üzerine insan ilişkilerini açıklayan kültürel ve sosyal antropoloji yöntemine göre, tek bir olay derinlemesine çalışılır. Örnek olayda, insanların görünüşteki anlayışları ele alınır ve dışarıdan gözlemleyen kişinin olaydaki katılımcıların nedensel ve yapısal örüntülerinin vurgulandığı açıklamaları ortaya koyar. Genellikle olaydaki bireylerin pratik ihtiyaçlarına doğrudan ilişkili değildir, ama algılamalarına ve buradan hareketlerinin temeline tesir edebilir. Bu tip metodların kullanımına örnekler Hargreaves (1967), Wolcott (1967) ve Peshkin (1978) tarafından rapor edilmiştir.

B) *Değerlendirici Örnek Olay*

Değerlendirici örnek olay çalışmalarında, eğitimcilere veya karar vericilere (yöneticiler, öğretmenler, ebeveynler, öğrenciler gibi), politikaların, programların veya kurumların değerini yargulamada yardımcı olabilecek bilgiyi sağlamak amacı ile, bir tek olay ya da olaylar bütünü derinlemesine çalışılır.

Değerlendirici örnek olaylar, değerlendirdikleri programların ve aldıkları kararların zaman ölçeği içinde tutulur ve bu katılarak gözlemi gerektiren görüşmelerle yoğun bir alan çalışmasının gelişmesini sağlar. Genelde değerlendirilen olay çok sayıda kurumlarca açıklanan bir program veya politika olmakta ve böylece değerlendirici çoklu örnek olaylarla ilgilenmiş olmaktadır.

C) Eğitimde Örnek Olay

Örnek olay metodlarını kullanan çoğu araştırmacılar ne sosyal teori ne de değerlendirici yargı ile ilgilenir. İlgilendikleri daha ziyade eğitimsel eylem anlayışıdır. Araştırmacılar etnografikine benzer ya da değerlendirecininkine benzer bir strateji benimser. Eğitim teorileri geliştirerek ya da sistematik ve yansıtıcı yaşantı belgeleriyle düşünme arındırarak eğitimcilerin düşünce ve konuşmalarını zenginleştirmeye çalışırlar. Eğitimsel örnek olay çalışmalarında, öğretmenler kendi sınıflarında ya da okullarında bir araştırmacı gibi çalışmalar yaparlar.

D) Eylem Araştırmasında Örnek Olay

Eylem araştırması, eylemin arındırılmasını ve revizyondan geçirilmesini sağlayan bilginin dönüt verilmesi yoluyla, üzerinde çalışılan örnek olay ya da olayların gelişmesine katkıda bulunmayla ilgilenir. Program materyallerini geliştirmede eylem araştırması geniş çapta araştırmada ve gelişme projelerinde kullanılır. Öğretme stratejileri gelişmede önemli olduğunda, öğretmenler ağırlıklı olarak kendi örnek olay çalışmasıyla kendi öğretimlerini geliştirmek durumundadırlar.

ÖRNEK OLAY ÇALIŞMALARININ YÜRÜTÜLMESİ

Örnek olay çalışmaları dört aşamada gerçekleşir: Olayları seçme ve yaklaşımı görüşme, alan çalışması, kayıtların düzenlenmesi ve raporlaştırma.

1. Olayları Seçme ve Yaklaşımı Görüşme

Çoğu örnek olay çalışmaları fırsatçıdır: Kişinin ulaşabileceği, bağlantılı olduğu bir olaya ilgi duyması söz konusudur. Çalışılan her bir örnek olay, örnek olaylara eklenir ve idealde örnek olayın seçimi onun mevcut olaylarla ilişkisi unutulmadan yapılmalıdır. Örnek olaylar, çalışmanın konusuna ilişkili olduğuna karar verilen en önemli değişkenlerin ranjını örtecek şekilde olmalıdır.

Yansız örnekleme her zaman uygun olmayıp, normalde örnek olayın dış geçerliği hesaplamalardan ziyade yargısal karşılaştırma veya teori kurulmasına dayanır.

Olay seçildiğinde, yaklaşımı müzakere etmek gerekir. Eğitim araştırmasında, bu süreç sorumluluğun hiyerarşik yapısı yüzünden zorlaşır. Araştırmacı öğrencilere ulaşmadan personel ile, personele ulaşmadan kurumun başı ile, kuruma ulaşmadan idari otorite ile müzakere etme ihtiyacında olabilir. Her bir aşamada, daha yüksek otorite tarafından verilerin saptırılması konusunda araştırmacının sorumlu tutulabilme tehlikesi vardır.

2. Alan Çalışması

Alan çalışması, çalışılan plan ya da olayların mevkisinde yer alan ya da yakınında olan bilgileri üretme, toplama ve organize etme sürecidir.

Alan çalışması belgeleri toplama ve üretme; gözlem yapma; görüşme; ve istatistikleri ölçme ya da toplama aşamalarını içerir.

A) Belgeleri Toplama ve üretme

Belgeler, çoğu araştırmalar için son derece değerli olan kitaplar, okul ders programları, mektuplar, memolar ve hatta okul gazetelerine veya velilere gönderilen broşürler olmaktadır.

Bu tip kayıtlara ilaveten günlük şeklinde tutulan yazılı tutanaklar, otobiyografiler, anılar ve mektuplar sayılabilir.

Bununla birlikte, katılımcıların günlük defterleri muhafaza etmeleri ya da yazışmada bulunmaları istenerek bazı belgeler araştırmacı tarafından üretilebilir.

Hatta okulun, sınıfların planları veya fotoğrafları ya da okul veya kolej gibi kurumlar hakkında filmler ve videokayıtlar elde etmek mümkündür.

B) Gözlem Yapma

Problem ya da yaklaşım ne olursa olsun, örnek olayın kalbinde gözlem metodu yer alır. Gözlem yapma olayları veya davranışları farketmek ya da algılamak anlamına gelir. Gözlem yapan kişi tamamen katılımcı veya katılımcı olmayan gözlemcidir. Tamamen katılımcı olan gözlemci katılarak gözlemlerinde, sosyal ortamda mevcut bir rol üstlenir. Gözlemek üzere bulunduğu ortamda pek çok aktivitede bulunur. Grubun bir üyesi gibidir.

Katılımcı olmayan gözlemci, gözlenenlerle etkileşimi en az düzeye düşürmeye çalışan, araştırdığı grup çalışmalarından uzak duran, grup üyeliğinden kaçınan kişidir. Ayrıca tek yönlü ekran kullanılarak gözlenenlerden saklamak mümkündür.

Eğer katılımcı gözlemcinin araştırma merakı gözlenenlerden gizlenmesi gerekiyorsa, bu durum gözlemcinin doğrudan araştırmada bulunma kapasitesini sınırlar.

Katılarak gözlem yaklaşımının avantajlarını Bailey (1978) şu şekilde açıklamaktadır:

1) Gözlem çalışmaları, veriler sözel olmayan davranış üzerine toplandığı zaman deneysel ve survey araştırmalarına göre daha üstündür.

2) Gözlem çalışmalarında, araştırmacı meydana gelen davranışı fark edebilir ve belli başlı niteliklerini anında not alabilir.

3) Araştırmacı, deneysel ve survey araştırmalarının yapıldığı ortamlardan daha doğal ortamlarda yaptığı gözlemi, daha uzun bir zaman diliminde, daha içli dışlı ve resmi olmayan ilişkiler kurarak geliştirebilir.

4) Örnek olay gözlemleri, diğer veri toplama metodlarına göre daha az yanlıdır. Örneğin, daha önceden hazırlanmış sorulara verilen sözel cevaplara dayanan laboratuvar esaslı deneysel çalışmalarda ve surveylerde, araştırmacının çalışmaya teşebbüs ettiği pekçok veride yanlılık olabilir.

Katılarak Gözlemde Basamaklar

Denzin (1970) katılarak gözlem stratejisini şu şekilde açıklar:

1. Olayın geniş bir tanımı yapılır.
2. O olayın varsayımsal bir açıklaması yapılır.
3. Hipotezin o olaydaki gerçeklere uyup uymadığını görebilmek için, olay hipotez ışığında çalışılır.
4. Eğer hipotez gerçeklere uymuyor ise ya hipotez tekrar formüle edilir ya da açıklanacak olan olay tekrar tanımlanır.
5. Az sayıda olay açıklandıktan sonra, pratik kesinlik kazanılabilir, ancak olumsuz olayların keşfi açıklamayı reddeder ve tekrar tanımlama gerektirir.
6. Olayı tekrar tanımlama ve hipotezi tekrar kurma şeklindeki olayları açıklama yöntemine ilişki kurulana kadar devam edilir (Cohen ve Manion, 1989, s. 130).

Gözlemlerin Kaydedilmesi

Lofland (1971) örnek olay araştırmacıları için not alma ile ilgili şu önerileri sıralamaktadır:

1. Gözlem yapıldıktan sonra, mümkün olduğu kadar çabuk notlar kaydedilmelidir. Zira kısa bir süre zarfında unutulmuş bilgi miktarı önemsizken, zaman geçtikçe hızlanarak artar.

2. Araştırmacı kendisini çabuk not alabilmek için disipline etmelidir.

3. Eğer araştırmacının gücü yeterse, yazmadan çok dikte ettirme tercih edilebilir, ancak yazmanın düşüncüyü canlandırma özelliği vardır.

4. Özellikle çok kopya yapmak gerektiğinde ve okuması daha kolay ve çabuk olduğundan daktiloda (bilgisayarda) yazmak elle yazmaya tercih edilir.

5. En az iki kopya yapmak tavsiye edilir. Asıl kopya referans olarak tutulur, diğeri ise müsvedde olarak yeniden organize edilmek ve yeniden yazılmak gerektiğinde kullanılır.

6. Notlar, birisinin aylar sonrada herhangi birisinin yardımı olmaksızın betimlenen olayı yaşayabilmesi için yeterince dolu ve ayrıntılı olmalıdır.

Dikkatli ve düşünceli gözlem katılarak gözlemin en önemli özelliği olmuştur. Bir kayıt yapma gerektiren gözlemde, iyi bir kayıt yapmak kolay değildir. Stenhouse (1988) gözlem sırasında not almanın genelde insanların özel yaşantısına girme özelliği taşıdığını, bu nedenle olaydan hemen sonra hatırlanarak not alınması gerektiğini söylemektedir. Bazen fotoğraflar yazmak için bir uyarıcı veya bir kayıt olarak kullanılabilir.

Alan çalışmasının yoğun olduğu durumlarda, katılımcı gözlemci rolü hafifletilerek, ağırlık görüşmeye verilerek gözlem yapılmaya çalışılır.

C) Görüşme

Görüşmeyi başlatan ve yöneten araştırmacı olup, konuşmayı dinleyici rolündedir. Çoğu katılımcı gözlemciler, resmi olmayan, kısa ve çok görüşme yapmaya çalışırken, genelde bu görüşmelerin resmi olmayan -örneğin bir koridor da yürürken veya bir araba sürerken- ortamlarda olmasını tercih ederler. Bu tip görüşmelerde yaşanan problem kaydetme durumudur. Bunun için ilk fırsatta hatırlananların not edilmesi gerekmektedir.

Alan çalışması gözlemden çok görüşmeye dayalı ise, görüşmeler daha resmi olma eğilimindedirler. Örneğin görüşmeler randevu ile düzenlenir. Bununla beraber, genelde görüşmeler bir programla düzenlenemez, görüşmecinin kafasında bir gündem vardır. Ekseriya ilk sorular genel anlamda belirlenir, daha sonraki sorular ise bir noktada odaklaşma eğilimindedir. Formal ya da informal olsun, amaç rahat bir konuşma gerçekleştirmektir.

Görüşmede oturma durumları anlamlı olup, yanyana ya da yüzyüze oturma işbirlikçi bir görüşme için iyi bir pozisyonudur.

Bir görüşmenin nasıl kaydedileceği tartışma konusudur. Bazıları teyp ile kaydetmeyi not almaya tercih ederken, diğerleri içinde bunun tam tersi olmaktadır. Fakat teyp ile kayıt yapmanın daha güvenilir olduğu açıktır. Zaman ve kaynaklar izin verdiği ölçüde, genelde teyp tercih edilir. Görüşme süreci ve görüşmenin kaydedilmesi bir doküman ortaya çıkarır.

D) İstatistikleri Toplama veya Ölçme

Örnek olay çalışmalarına daha çok niteliksel olarak bakılır, ancak zıtlık niceliksel ve niteliksel arasında değil, daha ziyade örneklemeler ve olaylar arasındadır (Stenhouse, 1982). Böylece istatistiksel uygulamalarda vurgulanan şey olayın tanımlanması ve örnekleme dayalı istatistiksel çıkarımlar yapmak yerine diğer olaylarla karşılaştırması olacaktır.

KAYITLARIN DÜZENLENMESİ

Araştırma sonucunda, çok sayıda döküman, gözlem notları, görüşme kopyaları, istatistikler ve bunun benzerlerine sahip olan araştırmacının görevi olayı ya da olayları yazmak olmaktadır. Örnek olay çalışması ile ortaya çıkan bu ham materyal "case record" olarak tanımlanır (Stenhouse, 1982)

Kayıtların düzenlenmesinde iki strateji vardır: Azaltma ve indeksleme. Azaltma, kayıtlardan daha küçük kaydın seçilmesi ve daha sonra gerekmiyenlerin çıkarılması ile yapılır. Azaltılan kaydın ilişkisinin akılda tutulabilmesi için, azaltma sırasında not almak faydalı olur. Bir alternatif çalışma olan indeksleme not almayı, yorumlama yapmayı ve gerçek bir azaltma yapmadan seçmeyi gerektirir. Renkli kodlama faydalı olabilir.

RAPORLAŞTIRMA

Eğitim araştırmalarında bu çeşit materyalin yazılması konusunda yeterince tecrübe olmamasına rağmen, dört çeşit raporlaştırmadan bahsedilebilir (Stenhouse, 1988).

"Narrative" (Hikaye Şeklinde) raporlaştırmanın doğrudan ve inceliğinin olması gibi iki güçlü yanı vardır. Doğrudan olması kısmen yöntemlerinin okuyucuya alışık gelmesinden ve kısmende yazarın kendi mantığını göstermede sınırlı olmasından gelir, yani olay aynen aktarılmaktadır. İnceliği ise okuyucunun alternatif yorumlamalar yapmasını sağlayan bilginin seçilmesinde sebep sonuç ihtiva eden çok anlamlılığı anlatma kapasitesinde uzanır.

"Portrayal" (Betimleme) raporlaştırma ise doğal hikaye akışından yoksun olup, ancak narrative raporlaştırmanın bazı özelliklerini korumaya çalışır. Bir dokümanter filmdeki gibi, karakterler, olaylar ve tanımlamalar yanyana getirilerek örnek olayı bir bütün olarak algılamayı sağlayıcı bir portre oluşturulur.

"Vignette" (Taslak) raporlaştırmanın, ayrıntılı olarak anlatılmış bir olay ile karşılaştırıldığında bir taslak statüsü vardır. Taslak konusunun seçimi, örnek olayın bazı önemli noktalarını ortaya çıkarmada yorumlayıcı

bir harekettir. Bir şahsın ya da yerin fotoğrafını sunarak veya bir olayı anlatarak bir analizi somutlaştırmada genellikle kullanılır.

“Analysis” (analiz) raporlaştırma delilleri mümkün olduğu kadar gözden geçirerek, meseleleri kesin bir biçimde tartışır. Kavramsal çatısı yazar tarafından oluşturulur. aktarmalar ile dolu olan “Narrative”e göre daha kesin olup; tanımlarda daha tam ve tanımlayıcı kelimeler kullanılır. Analiz teoride ve terminolojide kesinlikten yanadır.

ÖRNEK OLAY ÇALIŞMALARININ AVANTAJLARI

Örnek olay çalışmalarının, onları eğitim araştırmacılarına ya da değerlendirmecilerine çekici kılan çok sayıda avantajı vardır.

1. Örnek olay verileri gerçekte kuvvetlidir ama düzenlenmesi oldukça zordur. Buna karşın, diğer araştırma verileri sık sık gerçekte zayıf olup, çabuk düzenlenmeye hazır durumdadır. Örnek olay çalışmalarının güvenilir ve doğru olmasından, gerçekte bu kuvvet okuyucunun kendi yaşantısı ile uyum içindedir ve genellemede doğal bir temel sağlar.

2. Örnek olay çalışmaları bir örnek hakkında veya bir örnekten bir gruba olan genellemelere izin verir. Kendine özgü kuvvetliliği, olayın inceliğine ve karışıklığına olan dikkatinde uzanır.

3. Sosyal gerçeklerin karışıklığını ve güçlüğünü tanır. Sosyal durumlara dikkat ederek, örnek olay çalışmaları katılanların görüşleri arasındaki ayırım ya da uyumsuzlukları ortaya çıkarabilir. En iyi örnek olay çalışmaları alternatif yorumlamalara bazı destekler vermeye muktedirlerdir.

4. Örnek olay çalışmaları bir ürün olarak düşünüldüğünde, daha sonraki yorumlamaları yapabilmek için zengin bir materyal arşivi oluşturabilir. Farklı amaçları olan araştırmacılar ve kullanıcılar için bir veri kaynağı olduğu açıktır.

5. Örnek olay çalışmaları eyleme bir basamaktır. Bir eylem dünyasında başlar ve ona katkıda bulunur. Görüşleri doğrudan yorumlanabilir ve personel ya da kişisel gelişme için kurum içi dönüt için, formatif değerlendirme için ve eğitim politikası geliştirmede kullanılabilir.

6. Örnek olay çalışmaları, araştırma veya değerlendirme verilerini, diğer araştırma raporu çeşitlerine göre daha çok kişinin anlayabileceği ve erişebileceği bir form içinde sunar. Sunuşun dili ve şekli klasik araştırma raporlarına göre özel yorumlara daha az dayanır ve daha çok kişi tarafından anlaşılır. Örnek olay çalışmaları her türlü kişiye hitap eder. En iyisi, okuyucuya çalışmanın doğurgularını yargılamada serbest bırakır kesin yargılar sunmaz.

KAYNAKÇA

- Anderson, Gary.** *Fundamentals of Educational Research.* The Felmer Press. London 1990.
- Bailey, K.D.** *Methods of Social Research.* Collier MacMillan. London 1978.
- Cohen, Louis & Lawrence Manion.** *Research Methods in Education.* Routledge. London 1989.
- Hargreaves, D.H.** *Social Relations in a Secondary School.* Routledge, Kegan Paul. London 1967.
- Lofland, J.** *Analysing Social Settings.* Belmont. California 1971.
- Peshkin, A.** *Growing Up American: Schooling and the Survival of Community.* University of Chicago Press. Chicago 1978.
- Stenhouse, L.** "Case Study Methods". In (Ed.) **John P. Keeves** *Educational Research, Methodology and Measurement. An International Handbook.* Pergamon Press. 1988. Wolcott, HF. A Kwakilt Village and School. Hew York 1967.